

**FUTUROLOGIK KOMPETENSIYA BO`LAJAK O`QITUVCHILARNI SALOHIYATINI OSHIRUVCHI
OMIL SIFATIDA**

Nishonov Nodir Alimjanovich

ADPI doktoranti

email: nodirbeknishonov1988@gmail.com

Tel:+998975820472

ORCID ID: 0009-0009-2855-595X

Annotatsiya. Ushbu maqolada futurologik kompetensiya ta'lim sifat samaradorligini oshiruvchi va bo'lajak o'qituvchilarda kelajak tizimlariga adaptatsiyasini optimallashtiruvchi vosita sifatida o'rganilgan. Shu maqsadda yurtimizning bir nechta hududida pedagogika yo'nalishida ta'lim olayotgan bo'lajak pedagoglar faoliyati tadqiq qilindi va turli tajria sinov ishlari o'tkazildi. Buning uchun dastlab futurologik bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni aniqlashga qaratilgan so'rovnomalar halqaro futurologik assotsiatsiyalar, analitik tashkilotlar va ilmiy tadqiqot manbalariga asoslangan holda ishlab chiqildi. O'rganishlar natijasiga ko'ra, bo'lajak o'qituvchilar futurologik metodlar, bilimlar va kompetensiyani ahamiyatini to'laligicha anglab yetmaganligi, faoliyati doirasida samarali foydalana olmayotganligi ma'lum bo'ldi. Futurologik kompetensiya o'z navbatida pedagogdagi bashorat qila olish qobiliyatining asosiga qurilgan bo'lib ma'lum bir voqea-hodisalarning kelajakdagi izchil rivojlanishini anglab yetishga yordam beradi va shunga monand amallar ketma-ketligini bajarishni o'zida mujassam qiladi. Har bir fan tarmog'ining tarkibiy qismida shu fanga oid futurologik qarashlar va konsepsiyalar mavjud bo'lib, ushbu nazariyalar fanning kelajakdagi ahamiyatini, dolzarbligini va originalligini namoyon qiladi. Futurologik ko'nikmalarni rivojlantirish asnosida bo'lajak pedagoglarda mavjud vaqt makoniga nisbatan ilgari ketish, intuitsiyaning ilmiy manbalarga asoslangan holda rivojlanishi kuzatiladi. Mantiqan olib qarajak, bu kadrning qadr-qimmatini oshirib, unga keng imkoniyatlar eshigini ochadi. Davlat va jamiyat ham bunda katta manfaat egaiga aylanadi. Shunday ekan ushbu kompetensiyaning bugungi kundagi ahamiyati nafaqat bo'lajak o'qituvchilar uchun balki yurtimizda ta'lim olayotgan barcha yosh kadrlar uchun juda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Futurologiya, futurologik kompetensiya, kompetensiya, intuitsiya, strategiya, tanqidiy fikrlash

Аннотация. В данной статье футурологическая компетентность рассматривается как инструмент, повышающий качество образования и оптимизирующий адаптацию будущих учителей к системам будущего. С этой целью в ряде регионов нашей страны изучалась деятельность будущих педагогов, обучающихся по направлению педагогика, и проводились различные экспериментальные испытания. Для этого на основе международных футурологических ассоциаций, аналитических организаций и источников научных исследований были разработаны анкеты, направленные на определение футурологических знаний, навыков и квалификации. По результатам исследований стало известно, что будущие учителя не до конца понимают важность футурологических методов, знаний и компетенций и не могут эффективно использовать их в своей работе. Футурологическая компетентность, в свою очередь, строится на основе способности педагога прогнозировать, помогает понять закономерность развития тех или иных событий в будущем, включает выполнение аналогичной последовательности действий. В состав каждой отрасли науки входят футурологические взгляды и концепции, связанные с этой наукой, и эти теории показывают будущую важность, актуальность и своеобразие науки. В ходе развития футурологических навыков у будущих педагогов наблюдается

продвижение по отношению к существующему временному пространству, развивается интуиция, основанная на научных источниках. Логично, что это повышает ценность персонала и открывает двери к широким возможностям. Обладателями большой заинтересованности в этом также становятся государство и общество. Поэтому важность этой компетенции сегодня очень важна не только для будущих учителей, но и для всех молодых кадров, обучающихся в нашей стране.

Ключевые слова: Футурология, футурологическая компетентность, компетентность, интуиция, стратегия, критическое мышление.

Abstract. In this article, futurological competence is considered as a tool that improves the quality of education and optimizes the adaptation of future teachers to the systems of the future. For this purpose, in a number of regions of our country, the activities of future teachers studying in the field of pedagogy were studied, and various experimental tests were conducted. For this purpose, questionnaires aimed at determining futurological knowledge, skills and qualifications were developed on the basis of international futurological associations, analytical organizations and sources of scientific research. According to the research results, it became known that future teachers do not fully understand the importance of futurological methods, knowledge and competencies and cannot effectively use them in their work. Futurological competence, in turn, is based on the teacher's ability to predict, helps to understand the pattern of development of certain events in the future, includes the implementation of a similar sequence of actions. Each branch of science includes futurological views and concepts associated with this science, and these theories show the future importance, relevance and originality of science. In the course of developing futurological skills, future teachers experience progress in relation to the existing time space, and develop intuition based on scientific sources. It is logical that this increases the value of personnel and opens doors to wide opportunities. The state and society are also becoming very interested in this. Therefore, the importance of this competence today is very important not only for future teachers, but also for all young personnel studying in our country.

Key words: Futurology, futurological competence, competence, intuition, strategy, critical thinking.

Kirish.

Har qanday faoliyatni amalga oshirayotganda, inson doimo uning natijasini bashorat qiladi va voqealar rivojini kutadi. Inson ongining bashorat qilish xususiyati uning psixikasining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. O'tmish va hozirgi zamonni taqqoslab, odamlar ob'ektiv sabab-oqibat munosabatlarini, turli hodisalarning rivojlanishini belgilovchi omillarni kashf etdilar, ular asosida kelajak haqida ma'lumot olishlari mumkin edi. Bu imkoniyat inson psixikasining shakllanishi bilan birga filogeneza ham, ijtimoiy-ishlab chiqarish va ijtimoiy faoliyat jarayonida ham rivojlandi. Alal-oqibat bu imkoniyat insonda ko'nikma malaka va kompetensiyalar ko'rinishida namoyon bo'la boshlaydi. Intuitiv his tuyg'ularning rivojlanib borishi insonda antisipatsiyaning yuzaga kelishiga mustahkam tayanch bo'lib hizmat qiladi. Inshun, ushbu tushuncha futurologik kompetensiyaning fundamental nazariy va amaliy asosi bo'lib hizmat qiluvchi oldindan ko'rish, oldindan bilish, oldindan his qilish va bashorat qila olish qobiliyatini o'zida mujassam qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda va rivojlangan davlatlar qonunchiligida ta'lim natijalari nafaqat bilim, ko'nikma va malakalar orqali, balki shaxsning ta'lim jarayonida egallagan kompetensiyalari orqali aniqlanishi ta'kidlanadi. Kompetensiya - bu oliy kasbiy ta'lim mazmuni uchun ayniqsa muhim bo'lgan, o'quv jarayonining rejalashtirilgan maqsadi, u mutaxassis uchun kasbiy faoliyat talablari va uning malakasi asosida shakllanadi.

N.M.Muslimovning ta'kidlashicha inglizcha “competence” tushunchasining lug'aviy ma'nosi “qobiliyat” demakdir, biroq “kompetensiya atamasi bilim, ko'nikma, mahorat va qobiliyatini ifoda etishga xizmat qiladi”[1, B. 16]

Kompetensiyaning bir qancha turlari mavjud bo'lib, biz ilmiy tadqiqotimiz uchun asos bo'lib hizmat qiladigan futurologik va prognostik kompetensiya elementlariga batafsil to'xtalib o'tamiz.

E.V.Makarova o'quvchilarning prognostik kompetensiyalarini shakllantirishning uslubiy asoslari bo'yicha tadqiqotlarida metodologik asosini kontekstli, kompetensiyaga asoslangan, tizimli, shaxsiy rivojlanish va faoliyatga asoslangan yondashuvlardan iborat ekanligini aytib o'tadi[2, C. 107-144].

Mironov prognoz qilish qobiliyatlarini shakllantirishning funktsional, boshqaruv va vazifalarga asoslangan yondashuvlarini aniqladi[3, C. 400]. Muallif talabalarda pedagogik prognozlashning mohiyati va mazmuni haqidagi nazariy bilimlarni shakllantirish zarurligini qayd etadi, bu esa prognostik kompetensiyani shakllantirish jarayonining tayyorgarlik bosqichida aks ettirilishi kerak.

Eronlik tadqiqotchilar A.Zarei va M.Gilanian[4, P. 9-30] o'z tadqiqotlarida ingliz tilini o'rganish kontekstida o'quvchilarning futurologik kompetensiyasini ko'rib chiqdilar. Tadqiqot bashorat qilish qobiliyatining chet tilini o'rganish strategiyasini tanlashga ta'sirini aniqladi. A. Zarei va M. Gilanianlarning ta'kidlashicha futurologik tahlil qilish faoliyati kognitiv va meta-kognitiv strategiyalar, shaxsiy resurslar va tanqidiy fikrlash qobiliyatlari bilan birga o'z-o'zini tartibga soluvchi ta'limning yaxlit jarayoni bilan muhim o'rin tutadi.

Argentalik olimlar J. Stover, A. Xoffman va M. Liporace kollej talabalari faoliyatining futurologik modelini sinovdan o'tkazdilar, u talabalarining yuqori natijalarga erishishining 2 ta asosiy omilini o'z ichiga oldi: motivatsiya va o'quv strategiyalarini tanlash[5, P. 71-84].

Nemis tadqiqotchilari J. Konig, R. Ligtoet, S. Klemens va M. Rotlandlar mahoratli o'qituvchilar tayyorlashni o'rganish jarayonida prognozlash qobiliyatini rivojlantirishni o'qituvchilik amaliyoti yo'lida kasbiy imkoniyatlarni oshirish vositasi deb hisoblaydilar [6, P. 122].

Tadqiqotchilar elementlarni tasniflash, o'quv va amaliy faoliyatni baholash bo'yicha dalillar keltiradi, uning tarkibiy qismlari pedagogik prognozlash bilan to'ldirilgan:

1.Darsni rejalashtirish; 2.O'quv jarayonining o'zi;

3.Nazariya va amaliy vaziyatlar o'rtasidagi bog'liqlik;

4.Taktik strategiyalarni bashorat qilish.

Shvetsiyalik olim M.Ojala o'zining ilmiy nashrlarida ta'kidlaydiki, prognostik kompetensiyaning yuqori darajada rivojlanishi tufayli o'qituvchilar ta'lim amaliyotida unchalik barqaror bo'lmagan strategiyalarga qarshi chiqishi va ularni buzishi, muammolarni bartaraf etishning muqobil usullarini taqdim etishi mumkin [7, P. 76-84]. Masalan, o'quvchilarning materialni o'zlashtirishidagi qiyinchiliklarni hal qilishda kognitiv qayta qurish/ijobiy qayta baholash.

Natija va muhokama.

Prognostik kompetensiyani shaxsiy yondashuv pozitsiyasi orqali ko'rib chiqishda, pedagogik bakalavr talabasining qiymat-semantik yo'nalishi ma'noni shakllantiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Hususan, bakalavr talabalarining qiziqishlari, ularning munosabatlari, motivlari va qadriyatlariga bunga yaqqol misol bo'la oladi. Prognostik kompetensiyani shakllantirishda ushbu yondashuvga tayanish bakalavriat pedagogika talabalarining o'z-o'zini

rivojlantirish jarayonini ularning intilishlari va motivlarini, mavjud kasbiy tajribasini, prognostik kompetentsiyani dastlabki o'z-o'zini baholashini va nuqtai nazarini hisobga olgan holda to'liq amalga oshirishga yordam beradi.

Bizning tadqiqotimizga kelsak, shaxsiy yondashuvdan foydalanish pedagogika yo'nalishidagi bakalavriat talabalarining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish bilan bog'liq va prognostik kompetentsiyani shakllantirish uchun allaqachon mavjud ichki resurslarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi.

Akmeologik yondashuv jarayonida asosiy rol bo'lajak o'qituvchining ko'zlangan natijaga e'tiborini qaratish hisoblanadi, shuning uchun biz o'z ishimizda pedagogika yo'nalishidagi bakalavriatlarni kasbiy o'sishni futurologik tahlil qilish, kasbiy rivojlanish istiqbollarini, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar va ularni bartaraf etish strategiyalarini prognoz qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun tayyorlaymiz.

Faoliyat yondashuvini amalga oshirish shaxsning shakllanishi va rivojlanishining asosi sifatida faoliyatning roli haqidagi pozitsiyaga asoslanadi. Bunda faoliyat ustuvor shart va asosiy vosita hisoblanadi. Shuningdek, u eng samarali transformatsion faoliyat sifatida talabaning shaxsiyatini, mehnat funktsiyalarini ijodiy bajarishga yo'naltiradi. Bundan tashqari, amaliy faoliyat davomida shaxsiy rivojlanish uchun qulay sharoitlar yaratiladi.

Faoliyat inson faolligining ustuvor turi bo'lib, faoliyat jarayonida shaxs shakllanadi va kasbiy rivojlanish jarayonining mazmuni shakllanadi. Aynan yuqoridagi yo'nalishlar, bizning fikrimizcha, prognozlashning o'ziga xos ko'rinishlari va ajralmas xususiyatini to'liq aks ettiradi.

Hulosa va tavsiyalar.

Hulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz lozimki futurologik kompetensiyaning bo'lajak o'qituvchilar uchun zarurati nafaqat ta'lim tizimida, balki, davlatning strategik tizimlarida ham ulkan ahamiyatga ega. YuNESKO ma'lumoti bo'yicha: "Hozirgi vaqtda jiddiy muammo yuzaga kelgan – butun jahonda ta'lim olishni hohlovchilarning soni ta'lim muassasalaridagi ish o'rinlarga nisbatan ko'pchilikni tashkil etmoqda va taxminlarga ko'ra 2025 yilga borib dunyodagi talabalar soni 165 milliondan 198 milliongacha o'sishi mumkin [8] Aynan shu muhitda ta'lim jarayonini loyihalashtirish jarayonida futurologik metodlar va konsepsiyalardan unumli foydalanish esa zamonaviy kadrlar uchun yuqori salohiyat ko'rsatkichi sifatida qabul qilininishiga ishonchimiz komil. 21-asrda "soft skills" hamda "hard skills" deya ta'riflanayotgan fundamental ko'nikma va malakalarning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida futurologik kompetensiya bo'lajak o'qituvchilar uchun tamal toshi sifatida hizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muslimov N.A., Upazova M.B., Eshpulatov Sh.N. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalari. – T.: Fan va texnologiya, 2013. – 160 b.; 16-b.
2. Макарова Е.В. Условия формирования прогностической компетенции студентов аграрных вузов / Е.В. Макарова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск: Челябинский гос.пед.ун-т, 2012. - № 2. – С. 107-144.
3. Миронова М.В. Формирование прогностических умений студентов педвуза в процессе педагогической практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01: Красноярск, 2001.- 400 с
4. Zarei A. A., Gilanian M. The Role of Language Learning Strategies in Predicting Meta-cognitive and Motivational Self-regulated Learning //Language Horizons. - 2017. - №. 2. - P. 9-30
5. Stover J. B. et al. Predicting academic achievement: The role of motivation and learning strategies //Problems of Psychology in the 21st Century. -2014. - №. 8. - P. 71-84.

6. König J. et al. Effects of opportunities to learn in teacher preparation on future teachers' general pedagogical knowledge: Analyzing program characteristics and outcomes //Studies in Educational Evaluation. - 2017. - № 53. - P. 122
7. Ojala M. Hope and anticipation in education for a sustainable future //Futures. - 2017. - №. 94. - P. 76-84.
8. Рекомендации по работе с открытыми образовательными ресурсами (OOR) в сфере высшего образования. – М.: Институт Юнеско по информационным технологиям в образовании, 2011. – 23 с. // URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214729.pdf>